

BOEKBESPREKING

De stadsrekeningen van Deventer, uitgegeven door G. M. de Meyer, deel III (1411-1415).

Teksten en documenten, onder redactie van de afdeling Middel-eeuwen van het Instituut voor Geschiedenis (der) Rijksuniversiteit Utrecht, XII. H. D. Tjeenk Willink B.V. Groningen 1973.

Nadat in 1971 het tweede deel van de nieuwe serie der Cameraarsrekeningen van Deventer het licht had gezien,¹ is reeds in 1973 het derde deel verschenen. In dit deel vindt men niet alleen de cameraarsrekeningen over de jaren 1411-1415, maar ook het pandboek van de cameraar van 1413, de rekening van de gruitmeesters van 1414, die van de timmermeesters van 1414, die van de straatmeesters van 1414 en die van de weidegraven van 1414, die nauw aansluiten bij de eigenlijke cameraarsrekeningen. Een kaartje van de omgeving van Deventer en een plattegrond van de stad completeren de tekst. Ook nu weer kan worden geconstateerd, dat het een publicatie is die op hoog peil staat.

De jaren, waarover deze rekeningen lopen, waren jaren van onrust, onveiligheid en krijgsumoer. Daar waren vooreerst de tegenstellingen en oorlogshandelingen tussen Holland en Utrecht enerzijds en Gelre anderzijds. Dat had tot gevolg, dat de scheepvaart op de IJssel en de koophandel van de drie IJsselsteden gevaar begon te lopen. Vandaar, dat de graaf van Holland een bode naar Deventer zond met het verzoek vrijgeleide te willen geven aan de Hollandse kooplieden, die te Kampen lagen, opdat zij tijdig de jaarmarkt van St. Johan (24 juni) te Deventer zouden kunnen bereiken; vandaar ook, dat Deventer een bode naar bisschop Frederik van Blankenheim zond, om er bij hem op aan te dringen dat hij contact zou opnemen met de hertog van Gelre,

1 Zie de bespreking in Verslagen en Mededelingen Overijsselsch Regt en Geschiedenis, LXXXVII (1972) blz. 167-170.

zodat „die ghemene coepman veilich varen ende comen mochte up sinen vrijen Yselstroem” (blz. 43, 28 mei 1412).

Men voelde zich door de strijd tussen Holland en Gelre zo onzeker, dat men in april 1412 een bode naar Lüneburg zond en zich verontschuldigde, dat men in deze omstandigheden niemand naar die stad durfde te laten gaan, waar in deze dagen een samenkomst van de raadszendsboden van de Hanzesteden werd gehouden (blz. 41).²

Ook uit het Oosten en Zuiden dreigden gevaren. Enige posten wijzen er op, dat Deventer bij meer dan een gelegenheid boden uitzond naar Diepenheim, Goor, Delden, Holten, en naar de ambtlieden van Salland en Twente, met de waarschuwing dat men op zijn hoede diende te zijn omdat men beducht was voor vijandelijke aanvallen. Deventer en Herman van Twickelo in Delden leefden nl. in onmin met enkele Westfaalse heren, en in het Land van Zutphen opereerden benden, waarvan ons alleen die van „Lange Roelf ende sinen gesellen” met name is overgeleverd. In 1412, toen men in het Noordwesten van Overijssel bevreemd was voor invallen of dreigende invallen van de Friezen, vroeg Pelgrim van den Rutenberge, schout (ambtman) van Vollenhove, aan Deventer om gewapende mannen naar Kuinre te zenden. Deventer echter gaf ten antwoord, dat men geen man kon missen, „want dat wi dach bi dage der viande wachtende weren” (blz. 45, 21 juli 1412).

De grootste moeilijkheden dreigden evenwel uit het Noorden te komen, waar een onoverzichtelijke toestand was ontstaan door de partijschappen der Schieringers en Vetkopers. Deze onoverzichtelijkheid werd nog groter door de aanspraken, die de graaf van Holland, de bisschop van Utrecht en de Oostfrieze hoofdeling Keno ten Broeke deden gelden. Laatstgenoemde had in Aurich en het omliggende gebied een soort van landsheerlijkheid opgebouwd, en maakte zich in 1413 meester van Emden. Nog in datzelfde jaar is hij de Groninger Ommelanden binnengevallen, en mengde zich in de partijstrijd tussen Schieringers en Vetkopers. Van al deze gebeurtenissen is een zwakke weerklank in de Deventer cameraarsrekeningen te bespeuren.

In 1398 viel Albrecht van Beieren, graaf van Holland, met een leger Friesland binnen. Hij kreeg al spoedig de steun van aanzienlijke geslachten van hoofdelingen in Friesland en Groningen, die de partij

² Zie ook K. Kunze, *Hansisches Urkundenbuch*, V (1392-1414), Leipzig 1899, blz. 544 no. 1050 (11 mei 1412).

der Vetkopers waren toegedaan. Voorzover de strijd ging tussen Hollanders en Friezen, was dat voor een groot deel een kapersoorlog. Die kapers waren voornamelijk de Vitaliebroeders of Likedelers, die van Oostfrieze havens uit opereerden. Zij hebben niet alleen de Hollanders veel kwaad berokkend, maar ook Kampen en andere Hanzesteden. Bovendien werd het Land van Vollenhove door de Friezen bedreigd. In de zomer van 1412 berichtte Deventer aan bisschop Frederik van Blankenheim, dat het bereid was met hem tegen Kuinre op te trekken (blz. 56, 27 juli 1412). Nog geen jaar later, in de zomer van 1413, waren er te Vollenhove besprekingen gaande over de beste manier om „den orloghe thegen die Vrezen” te voeren (blz. 142, 13 augustus 1413).

In de Ommelanden had Albrecht verschillende vooraanstaande Vetkopers met goederen en landschappen beleend. Zij hadden daardoor een machtspositie verworven, maar dit wekte weer reactie op. Zowel in de stad als op het land begonnen de Schieringers zich te weer te stellen, en dat was een ontwikkeling, waarop zomin de Hollandse graaf als de Utrechtse bisschop veel invloed konden uitoefenen. Wel hebben Holland en Oostfriesland in 1412 geprobeerd door het sluiten van een vrede de handen vrij te krijgen. De onderhandelingen werden enerzijds gevoerd door de graaf van Holland en Amsterdam, anderzijds door de bisschop van Munster en Keno ten Broeke, terwijl de magistraat van Deventer zorgde dat de boodschappen en schrifturen van weerszijden hun plaats van bestemming bereikten (blz. 40, 41, 43, 44, 70-73).

Toen Keno ten Broecke in 1413 Emden had veroverd, spitste de strijd in Groningen en de Ommelanden zich toe: in de stad nam Coppen Jarges, burgemeester en leider der Schieringers, het heft in handen.³ De Vetkopers werden daar en op het land verdreven, en zij zochten hun toevlucht ten dele bij Keno ten Broeke, ten dele in Drente. In de strijd die nu volgde, werd de stad Groningen door Keno en de Vetkopers veroverd; Coppen Jarges nam de vlucht en berichtte Deventer van zijn wedervaren. Het stadsbestuur heeft toen dadelijk een bode met een afschrift van die brief aan bisschop Frederik gezonden. Ook uit andere posten blijkt, dat men in Deventer heel goed wist, dat „die ballinge uyt Groningen ende een deel der Drenten Groningen gewonnen hadden”. Dit leidde weer tot vergaderingen van de IJsselsteden

3 In de Cameraarsrekeningen, blz. 192, wordt hij *Coppiin Yerch* genoemd.

onderling, en tot besprekingen van de bisschop van Utrecht en hen over de vraag, hoe zij zich daartegenover hadden op te stellen. Het feit, dat Keno en de stad Groningen in oktober 1415 vrede hadden gesloten, kon weinig verandering brengen in de nieuwe situatie.

Omstreeks 1413 waren er bepaalde kringen in Overijssel, die wel geneigd waren in de troebelen van het Noorden actief in te grijpen, maar zij werden daarvan afgehouden door de steden, die oordeelden dat men daarmee weinig te winnen en veel te verliezen had. In een post van 29 september 1413 wordt gesproken van een vergadering te Rolde van vertegenwoordigers der stadsbesturen van Deventer, Kampen, Zwolle en Groningen. Bij die gelegenheid zegt de cameraar, dat „die heren ende die ioncheren gheerne oerloghen solden, ende sie ende wi coepstede sin ende den steden oerlogh gheen orber in en brengt” (blz. 116). Het is de enige passage, waarin de cameraar zich tot een persoonlijke uitlating laat verleiden.

Uit deze rekeningen blijkt ook, van hoeveel gewicht de goede vervulling van het ambtmanschap van Drente voor Overijssel en de IJsselsteden was. Van 1405 tot 1412 was Johan van Buckhorst ambtman van Drente en kastelein van Coevorden.⁴ Men nam tot dusverre aan, dat hij omstreeks 1413 door de bisschop uit die ambten ontslagen was, maar over de achtergronden daarvan was niets bekend.

Een van de moeilijkheden was, dat de Drenten de etten van de Etstoel buiten de ambtman om wilden aanstellen, en dat deze ook weigerden een eed af te leggen (blz. 25, 6 september 1411). Het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat hij weinig oog heeft gehad voor de eigenaardigheden van het Drentse landrecht en voor de handhaving van dat recht. Van Buckhorst's afzetting moet in september of oktober 1412 hebben plaats gehad, want in oktober van dat jaar had hij te Deventer een bespreking met een aantal cameraars en „toende, dat hem dat ampt van Drente upgheseget was” (blz. 78, 14 oktober 1412).

De moeilijkheden tussen de Drenten en deze ambtman zullen er ook toe hebben bijgedragen, dat de bisschop op 16 september 1412 aan de Drenten een nieuwe landbrief heeft gegeven.⁵ De bisschop had Deventer, Kampen en Zwolle verzocht die landbrief mede te bezege-

4 G. J. ter Kuile, *Geschiedenis van de heerlijkheid Zalk en Veekaten, van het kasteel Buckhorst en zijn bewoners* (Assen 1948), blz. 26-27.

5 S. Gratama, *Drentsche Rechtsbronnen uit de 14e, 15e en 16e eeuwen* (Oude Vaderl. Rechtsbronnen, I no. 17), 's-Grav. 1894, blz. 15 e.v.

len, maar Deventer heeft geweigerd dat te doen (blz. 57). Van Buckhorst had goede relaties met de Deventer magistraat, en eerder in dat jaar had de stad hem zijn steun toegezegd (blz. 52). Het heeft er de schijn van, dat de afzetting van Johan van Buckhorst niet aan alle Sallandse steden welgevallig is geweest.

Het werk wordt besloten met een plaatsnamenregister en een persoonsnamenregister. Deze registers zijn zo ingericht, dat de namen in de vorm zijn afgedrukt, waarin ze ook in de rekeningen zelf voorkomen. Dat behoeft geen bezwaar te zijn, indien maar de nodige toelichting gegeven wordt. In het plaatsnamenregister gebeurt dat wel, in het persoonsnamenregister niet. Enkele voorbeelden kunnen dit verduidelijken.

Op blz. 57 komt de naam Johan van Beverde voor; in het persoonsnamenregister wordt dat Johan Bervorde. Het is jammer, dat er niet bij vermeld is dat hij tot het bekende geslacht van Bevervoorde behoorde.

Met Johan van Buckhorst is het een vreemd geval. We hebben al gezien, dat hij in 1412 als ambtman van Drenthe is afgezet. Hij komt in deze rekeningen echter ook voor als „Buchen” en „Johan van Buchen, ambtman in Drenthe”. Dat komt, doordat de bewerkster gelezen heeft Johan van Buch(en), terwijl wij geneigd zouden zijn te lezen Johan van Buch(orst). Toegegeven, dit laatste is een ongebruikelijke afkorting, maar men moet die in Deventer in een register, dat bestemd was voor de interne administratie, toch hebben aangewend. Anders zitten we met de onhoudbare consequentie, dat er naast de ambtman Johan van Buckhorst, die in 1412 is afgezet, een andere ambtman Johan van Buchen bestaan heeft, die alleen in twee posten van deze rekeningen genoemd wordt. Buchen, Johan van Buchen en Johan van Buckhorst komen in het persoonsnamenregister als drie verschillende personen voor; dat komt enerzijds door de gemaakte leesfout, anderzijds door het gevolgde systeem van indiceren.

Er zijn meer vergissingen te signaleren. In het plaatsnamenregister staat, dat op blz. 55 van de tekst de term „in die Scoelt” voorkomt, en als verklaring wordt gegeven: schoutambt in Overijssel. Nu komen de woorden „in die Scoelt” en „up der Schoelt” ook nog voor op blz. 89, 90, 112 en 144. Ze maken de indruk verband te houden met de aanleg van nieuwe landwerken onder Bathmen en Dorth, maar het is wel zeker dat die term met een schoutambt niets te maken heeft.

Het valt te betreuren, dat deze schoonheidsfouten het werk ontsieren, maar dit mag ons de ogen niet doen sluiten voor het feit, dat we met

dit deel een uitstekende bewerking voor ons hebben liggen van de stadsrekeningen van Deventer over een aantal jaren, die in deze en de aangrenzende gewesten worden gekenmerkt door een bijzonder ingewikkelde en belangwekkende reeks van gebeurtenissen. We willen tenslotte de hoop uitspreken, dat de publicatie van deze serie rekeningen nog verder vervolgd zal kunnen worden.

Zwolle.

Mr. G. J. TER KUILE